

ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТІВ НАВМИСНОГО БАНКРУТСТВА НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ

Визначено організаційні аспекти проведення експертного дослідження наявності ознак навмисного банкрутства неплатоспроможних підприємств

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможні підприємства, експертне дослідження

Постановка проблеми. Економічна безпека підприємств під час можливого виникнення навмисного банкрутства входить до числа найактуальніших проблем сьогодення. Це покликано, по-перше, значним поширенням такого явища як банкрутство, а, по-друге, слабкою доказовістю навмисного банкрутства з причин недостатнього опрацювання економічних положень і правових норм, які його характеризують.

В сучасних умовах в практичній діяльності підприємств постійно виникають конфлікти між власниками і кредиторами. Виникнення конфлікту викликано, в першу чергу, відмінністю інтересів, що загострюються в кризовій ситуації, тому виникають проблеми, пов'язані з управлінням підприємством та ростом загрози його економічної безпеки. З іншого боку, проблеми загострюються і тому, що існуючі методики експертизи і оцінки навмисного банкрутства не досконалі.

Злочини у сфері банкрутства призводять до завдання збитків як кредиторам так і самому неплатоспроможному підприємству. Проте визнання банкрутом констатує лише сам факт банкрутства, але не виявляє механізми його виникнення і не сприяє розробці заходів щодо їх усунення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методичним питанням дослідження фактів навмисного банкрутства присвячено відносно мало робіт. Обговорення основних положень законодавства, що розкривають сутність навмисного банкрутства, міститься в роботах В.В. Вітрянського, Б. Колба, П.С. Яні. У спільній роботі В.Н. Алферова, М.А. Єрмолаєвої та Н.В. Григор'євої наводиться узагальнення досвіду з проведення експертизи фіктивного і навмисного банкрутства та даються практичні рекомендації.

Викладення основного матеріалу дослідження. Результативність оцінки ознак навмисного банкрутства неплатоспроможних підприємств і отримання об'єктивних висновків про відсутність або наявність таких ознак залежить від її правильної організації. До організації оцінки ознак навмисного банкрутства неплатоспроможних підприємств, по аналогії з організацією економічного аналізу діяльності підприємства, висуваються особливі вимоги. Вона повинна носити науковий характер, будуватися на плановій основі, базуватися на новітніх методиках, забезпечувати дійсність і ефективність аналітичного процесу [6].

Аналітична робота, в тому числі й проведення фінансового аналізу діяльності підприємств і виявлення ознак фіктивного або навмисного банкрутства, є одним із основних обов'язків арбітражного керуючого. Провести оцінку фактів навмисного банкрутства неплатоспроможних підприємств досить складно, адже така робота досить трудомістка і вимагає знань та вмінь з різних галузей. Таким чином,

важливим принципом організації оцінки навмисного банкрутства є чіткий розподіл обов'язків з її проведення між окремими виконавцями. Від того наскільки раціонально будуть розподілені обов'язки між членами ліквідаційної комісії, залежить повнота оцінки і об'єктивність отриманих висновків і, з іншого боку, попереджається дублювання однієї і тієї ж роботи різними службами, більш ефективно використовується робочий час різних спеціалістів.

Організаційні засади оцінки навмисного банкрутства того чи іншого підприємства визначаються складом апарату і технічним рівнем управління. На багатьох великих підприємствах, діяльністю всіх економічних служб управляє головний економіст, який є заступником директора з економічних питань. Він організовує всю економічну роботу на підприємстві, в тому числі з аналізу господарської діяльності.

Як показує практика, досить часто справа про банкрутство неплатоспроможного боржника відкривається вже в той період, коли підприємство тривалий час знаходиться в стані неплатоспроможності і фактичного банкрутства. Тому причину важкого фінансового стану підприємства неможливо встановити під час аналізу його господарської діяльності в останній рік. Такий аналіз лише дозволить констатувати факт, що показники забезпеченості зобов'язань боржника мають низький рівень, які протягом досліджуваного періоду не змінилися, так як господарську діяльність юридична особа вже не веде, немає руху – немає змін. Часто угоди, які призвели підприємство до банкрутства укладаються у більш ранній період, тобто до відкриття справи про банкрутство у господарському суді.

Вважаємо, що експертиза навмисного банкрутства неплатоспроможного боржника повинна проводитися за наступними етапами:

- 1) організаційний етап;
- 2) технологічний етап:
 - аналіз неплатоспроможності боржника;
 - аналіз розмірів збитків, завданих державі, власникам і кредиторам;
 - визначення збиткових операцій (угод), що спричинили фінансові втрати (збитки);
- 3) заключний етап (підготовка експертного висновку).

Виникнення і використання інформації, що використовується в межах проведення експертизи фактів навмисного банкрутства може відбуватися в різних підрозділах і на різних робочих місцях, важливим етапом інформаційного забезпечення є її передача користувачам. Така передача, як правило, відбувається у формі звітності. Практично на кожному великому підприємстві прийнято формувати велику кількість звітів і службових записок. В деяких структурах число обов'язкових звітів досягає півсотні.

Висновки, пропозиції та перспективи подальших досліджень. Глибина аналізу, що проводиться в межах експертизи ознак навмисного банкрутства залежить від кількості доступної інформації (документів та матеріалів). Досить часто в розпорядженні особи, що проводить оцінку навмисного банкрутства, знаходяться лише ф. 1 "Баланс" та ф. 2 "Звіт про фінансові результати", а особливо у випадках банкрутства відсутнього боржника.

Для більш глибокого вивчення фактів навмисного банкрутства необхідно від форм фінансової звітності переходити до вивчення інформації з синтетичних, а в деяких випадках – аналітичних рахунків бухгалтерського обліку. Така робота можлива, як правило, лише безпосередньо на підприємстві.

Сучасна інформаційна база аналізу досить широка. В нашій роботі зроблено акцент на методика зовнішнього аналізу, тобто аналізу, що проводиться за загальнодоступними правилами та має найбільш широке коло виконавців і користувачів.

Для проведення експертизи наявності ознак навмисного банкрутства необхідний певний мінімум документів, серед яких доцільно виділити:

- установчі документи;
- бухгалтерська звітність неплатоспроможного підприємства;
- договори та інші документи, на підставі яких проводилось відчуження або придбання майна боржника, збільшення або зменшення кредиторської заборгованості, зміни в структурі активів;
- документи щодо угод або дій, які спричинили зміни у фінансово-господарському стані боржника;
- документи, що місять дані про склад керівництва підприємства-боржника за весь досліджуваний період;
- список акціонерів;
- список кредиторів і розмір заборгованості (реєстр вимог кредиторів);
- список дебіторів;
- звіти з оцінки бізнесу, майна неплатоспроможного боржника.

Вважаємо, що цей перелік не є вичерпним, адже він залежить від особливостей діяльності суб'єкта господарювання, що перебуває в умовах неплатоспроможності.

До висновку за результатами проведеної експертизи навмисного банкрутства висувається ряд вимог.

Висновок експерта повинен бути повним і детальним для того, щоб господарський суд або кредитори, після ознайомлення з ним, могли отримати уявлення про проведену роботу [4]. В ньому повинні бути відображені:

- найменування економічного суб'єкта, на якому виконувалась робота;
- об'єкт дослідження;
- обсяг проведеної роботи і межа відповідальності експерта;
- методи, що використовуються під час проведення експертизи;
- припущення, зроблені експертом;
- будь-які невіршені суттєві сумніви, пов'язані з проведеною роботою;
- результати проведеної роботи.

Висновок експерта повинен містити три частини: вступну, дослідницьку та висновки. Дані, що включені до висновку, повинні бути викладені ясно та виражені так, щоб був очевидним їх зміст і неможливі різні тлумачення.

Кожному питанню, вирішеному експертом, повинен відповідати окремий розділ дослідницької частини. У разі необхідності одночасного дослідження двох або більше питань, тісно пов'язаних між собою, результати висвітлюються в одному розділі.

В дослідницькій частині висвітлюються:

- методи досліджень, що описуються доступно для розуміння особами, які не мають спеціальних знань, і настільки детально, щоб при необхідності можна було перевірити правильність висновків експерта, провівши ще раз ці дослідження;
- обґрунтування та пояснення прийнятих під час дослідження припущень;
- довідково-нормативні документи, якими експерт керувався під час вирішення поставлених питань, із зазначенням дати видання та органу, що їх видав;
- експерта оцінка результатів дослідження з розгорнутим мотивуванням суджень, що обґрунтовують висновок щодо досліджуваного питання.

Висновки викладаються у вигляді відповідей на поставлені питання у тій послідовності, в якій питання викладені у вступній частині висновку. На кожне із поставлених питань повинна бути дана відповідь по суті або вказано на неможливість його вирішення під час дослідження за тих чи інших причин. Висновки про обставини, щодо яких експерту не були поставлені питання, але які були встановлені ним під час дослідження, викладаються наприкінці висновку.

Якщо на деякі із поставлених питань немає можливості дати відповідь, в дослідницькій частині експерт зазначає причини.

Під час проведення експертизи в умовах відсутнього боржника, а також у випадку відсутності необхідних документів виникають проблеми із забезпеченням експертизи доказами. Такі випадки зустрічаються досить часто, особливо під час розгляду справ про банкрутство відсутніх боржників, відсутності керівників неплатоспроможних підприємств, що ліквідуються. Такі випадки вимагають більш детального вивчення, так як відсутність документів може приховувати навмисне банкрутство або крадіжки.

Подальші дослідження будуть присвячені методиці проведення експертизи фактів навмисного банкрутства, що включатиме визначення розміру шкоди нанесеного підприємству і кредиторам.

Список використаних літературних джерел:

1. *Алферов В.Н.* Преднамеренное и фиктивное банкротство : Рекомендации по проведению экспертизы / В.Н. Алферов, М.Н. Ермолаева, Н.В. Григорьева. – Иваново : Ивановский государственный университет, 2002. – 75 с.
2. *Бандурин В.В.* Проблемы управления несостоятельными предприятиями в условиях переходной экономики / В.В. Бандурин, В.Е. Ларицкий. М. : Наука и экономика, 2002. – 275 с.
3. *Грунин О.А.* Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С.О. Грунин. СПб. : Питер, 2002. – 160 с.
4. *Кивачук В.С.* Оздоровление предприятия: экономический анализ / В.С. Кивачук. – М.: Изд-во деловой и учебной литературы; Мн.: Амалфея, 2002 – 384 с.
5. *Морин А.Е.* Обратная связь. Актуальные вопросы предупреждения фиктивных и преднамеренных банкротств / А.Е. Морин // Арбитражный управляющий. – 2004. – № 1. – С. 6–7.
6. *Савицкая Г.В.* Экономический анализ: учеб. / Г.В. Савицкая. – М.: Новое знание, 2004. – 640 с.
7. Экспертная диагностика и аудит финансово-хозяйственного положения предприятия : практическое руководство. М.: Перспектива. 1999. – 90 с.

СТОЛЯРЕНКО Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Стаття надійшла до редакції 19.06.2012 р.